

молоддю; профілактика ВІЛ, наркоманії, алкоголізму; розповсюдження релігійної літератури;

Ї продовжиться перехід від стихійного місіонерства до соціально сприйнятливих та легальних форм присутності у суспільстві.

Довгострокові ж перспективи можна виявити через зіставлення сучасної ситуації в церкві і суспільстві з архітектонікою та традицією євангельського протестантизму, що дає наступні прогнози:

Ї пропорція між консервативними та прогресивними церквами поступово зміниться на користь останніх, нейтральна більшість буде тяжіти і перетікати до табору прогресивних церков;

Ї в структурі євангельських громад буде зростати кількість освічених людей і сформується прошарок християнської інтелігенції, яка стане інтелектуальною і творчою силою для внутрішніх реформ й зовнішньої діяльності;

Ї більшість євангельських церков буде еволюціонувати від авторитарних методів управління громадами і канонізованого традиціоналізму до «відкритого християнства» і демократичних принципів організації;

Ї зміняться соціально-політичні та культурні уподобання євангельських церков; по мірі деконструкції досвіду радянської доби буде усвідомлюватись спорідненість демократичних ідеалів суспільного життя, європейської культури, національних традицій та євангельської віри;

Ї зберігаючи критичну дистанцію від політики та влади, євангельські громади стануть самостійним феноменом українського соціуму як важливі суб'єкти громадянського суспільства.

6. ПРОГНОЗИ НЕОРЕЛІГІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Усвідомлюючи що наша спроба прогнозування далека від дійсно наукової прогностики, яка вимагає знання теорії прогнозування та досвіду використання останньої щодо особливого типу соціо-духовної реальності – релігії, все таки є сенс поміркувати над майбутнім нових релігійних рухів (НРР) в Україні, задовольняючи і чисто дослідницький інтерес, і потребу сучасного суспільного життя.

Дослідник, вивчаючи будь-яку релігію чи якийсь релігійний процес, мав би задуматися над його подальшим розвитком, перспективами як для самої релігії, так й середовища, в якому вона функціонує. При розгляді цих питань вчені й досі знаходяться в полоні лінійно-прогресивного дискурсу, відповідно до якого все в релігійній чи секулярній сфері має розвиватися тільки із знаком плюс (зростати, поширюватися, поглиблюватися, покращуватися тощо). Відповідною є реакція і практиків, які на зростання

бажаних чи небажаних для них процесів прагнутимуть останні розповсюдити, призупинити або заборонити. Саме тому прогнози частіше всього звучать як попередження і застереження.

Мета нашого прогнозу – пошуково-аналітична. Замість пророцтв щодо неконтрольованого зростання кількості різноманітних т.зв. деструктивних сект і тоталітарних культів їх подальшого негативного впливу на свідомість і традиції українського народу, хотілося б розширити предметне поле прогнозування: прояснити ситуацію, що виникла в Україні із появою нетрадиційних релігій, з'ясувати проблему і шляхи її розв'язання, сформулювати рішення і описати наслідки їх прийняття, зосередившись на місці НРР в релігійному полі України та їх ролі в духовному та суспільному житті народу, на стані законодавчої бази, яка прописує юридичні норми і гарантії функціонування релігійних організацій, на об'єктивних та суб'єктивних факторах, які визначають динаміку і напрямок розвитку течій, на політиці держави, суспільних інституцій, інших церков щодо нових релігій, на стратегії діяльності та поведінці послідовників нових течій, які багато в чому вирішують їхню майбутню долю.

Визначаючи роль нових релігій в духовному та суспільному житті України, треба зазначити, що вона, як і роль релігії загалом, зараз є значно впливовішою, ніж ще 10 чи 20 років тому. За вірним спостереженням відомого італійського дослідника релігій Массімо Інтровін'є, «кількість людей, які називають себе віруючими, зростає майже в усіх країнах світу, включаючи і Захід» (Introigne Massimo. *The Future of Religion and the Future of New Religions* // http://www.cesnur.org/2001/mi_june03.htm). Загалом, роль нових релігій пропорційна тому місцю, яке займають ці релігії в українському релігійному полі. І в майбутньому ця загальна залежність збережеться.

Аналіз історії появи та поширення нетрадиційної релігійності в Україні, вивчення процесу її інституалізації, виявлених закономірностей адаптації до українських реалій дає можливість очікувати, що тенденція до розширення кордонів поліконфесійності на релігійній карті України залишиться в межах нинішнього зростання неорелігійної мережі, а існуюча палітра новітньої релігійності навіть дещо збільшиться. Можна з впевненістю передбачати, що нові релігії нікуди не дінуться і ніколи не зникнуть з релігійного поля. НРР за будь-яких умов - тиску чи байдужості до них - збережуться в релігійному просторі України, кількісно залишившись на рівні сучасних показників (5-7% від загальної сукупності офіційно зареєстрованих в країні громад). Кількість послідовників НРР неістотно зростає: якщо зараз їх нараховується 0,1%, то до 2025 року очікується максимум 1,2% від всього населення України. Чогось особливого, що вирізняло б Україну серед інших країн світу в сфері розвитку НР, не передбачається: стабілізувалася не тільки світова кількість НР, їх напрямків і громад, але й загальна кількість послідовників.

Протягом ближчих років релігійний інноваційний процес (релігієтворення) буде продовжуватися, проте з різною мірою інтенсивності в тих чи інших регіонах: там, де сильні позиції традиційних церков, зростання кількості нових релігій при гальмується, а там, де існує дефіцит на задоволення духовних потреб населення, НРР зростатимуть більш продуктивно. Повільно, але зростатиме кількість нетрадиційних релігійних громад як за рахунок появи і поширення нових течій, так і за рахунок об'єднання або дроблення вже існуючих. За вірною заувагою М.Інтровін'є, великий релігійний переворот 1990-х років, збільшивши кількісний показник релігії у суспільстві, насправді залишив без значних змін її «якість» (Там само). А тим більше нові рухи: вони ніколи не стануть кількісно, а тим більше якісно домінувати в релігійному житті України. Традиційна християнська домінанта збережеться.

Підстави робити такі прогнози щодо майбутнього неорелігій криються у визначених самою прогностикою об'єктивних і суб'єктивних обставинах, до яких відносять демографічні, освітні (рівень, ступінь освіченості людей), політичні, економічні та інші фактори, які достовірно можна передбачити в рамках відповідних галузей знань.

При прогнозуванні динаміки і напрямків розвитку новітніх течій перш за все треба виходити з перспектив змін у кількості і структурі населення України. Останні добре прописані у Рекомендації парламентських слухань "Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки" (2003), у схваленій урядом «Концепції демографічного розвитку на 2005-2015 роки» (2005), у спільній постанові Президії НАН України та колеги Держкому статистики України «Про демографічний прогноз розвитку України до 2050 року» (2007) (Голос України - 2003. - 24 черв. - С.8; Офіційний вісник України. - 2004. - № 41. - С.32-42; Вісник НАН України – 2007. - № 6. – С.23-28). При всій невизначеності, якою характеризується динаміка чисельності та складу населення, при всій стохатичності процесів народжуваності, смертності та міграції, при наявності прихованих чинників, які складно виявляти та кількісно вимірювати, при всій принциповій неможливості абсолютно точного дискретного (точкового) прогнозу, можна вважати, що відносна кількість віруючих людей загалом і кількість неофітів зокрема істотно не збільшаться.

При прогнозуванні чисельності віруючих треба мати якісь вихідні дані, відносно яких вона або збільшиться, або зменшиться. Ця кількість зафіксована на цифрі біля 30 млн., з яких 30 тис. можна вважати послідовниками нових релігій. Але ця цифра реально нічим не підтверджена. Ми й досі не знаємо, скільки в Україні віруючих, ґрунтуючись в своїх оцінках на самовизначенні українців. Вчені слабо собі уявляють якісний склад, соціальну структуру громад, вікові, гендерні та інші характеристики послідовників нових релігій. Дані, які є в нашому розпорядженні, - це матеріали соціологічного опитування 1994-1995 рр., проведених Відділенням релігієзнавства НАН України. Зрозуміло, що вони вже застаріли,

не піддаються якомусь порівнянню, оскільки спроба змалювати соціально-демографічний портрет невіруючого була одиничною в історії вітчизняної соціології релігії. Інших даних у нас немає.

Крім того, прогнозування може бути успішним, якщо піти шляхом різнорівневого підходу до релігійних явищ, розглядаючи їх на мікро-, мезо-, макро- і глобальному рівні (Див.: Смелзер Н. Соціологія.- М., 1994. – С.12). Знання про те, як індивід (мікроодиниця соціологічного вивчення) входить до великих соціальних структур і відносин (макроодиниць) за посередництвом і за допомогою громад/спільнот (мезоодиниць) має здобуватися поступово, цілеспрямовано. На жаль, при прогнозуванні неорелігійних процесів фактично ігноруються перші два рівня. Конкретний віруючий та громада знаходяться поза межами наукового досягнення, а висновки щодо трансформацій на макро- чи глобальному рівні базуються на екстраполяції загальносвітових процесів на українську реальність, що є недостатнім для достовірних оцінок української ситуації.

Тому сьогодні вітчизняна соціологія релігії має відповісти на питання, яким є сучасний віруючий, чи знаємо ми про його потреби, інтереси, запити? Якою є неорелігійність на мезорівні як різновиді соціальної реальності, чим вирізняються групи, інституції, формальні організації та суспільні рухи всередині неорелігії? Хіба не ці утворення мають бути головними для соціології, оскільки вони є «душею і серцем громадянського суспільства», оскільки індивіди щоденно поєднуються з більшим суспільством саме через них?

В зв'язку із прогнозованим зменшенням працездатного населення, міграцією сільського населення в міста, а загалом завдяки міграції за кордон людей працездатного віку, що нібито об'єктивно створюють ґрунт для збільшення релігійних очікувань в традиціоналістському дусі, передбачають появу віруючого особливого типу – прагматичного, для якого релігія має бути результативною – вже і зараз даючи її респонденту те, на що він сподівається – успіх. Саме тому слід чекати збільшення послідовників раціональних форм релігії, зокрема новітніх західнохристиянських течій, пост-протестантської хвилі.

На фоні падіння чисельності населення природно чекати і падіння освіченості в суспільстві. Її рівень вже сьогодні не влаштовує сучасне виробництво, сферу освіти і науки, обслуговування, торгівлю тощо. Саме тому, при всій раціоналістичності обраних релігій, вони будуть далекі від складних богословських побудов чи занадто альтруїстичної чи аскетичної моралі. Все менше суспільство вимагатиме гуманітарної людини, в пошані - праця рук, знання техніки, що вплине на склад неогромад в майбутньому. Інтелектуалізм, особливо гуманітарний, буде великою рідкістю, хоча окремі індивіди й будуть вирізнятися орієнтацією на містику, таємину, особливу духовну посвяту. Домінуючим соціальним типом буде міський мешканець із середньою спеціальною технічною освітою, орієнтований на матеріальні блага, на фінансовий успіх, на тверді і виразні, зрозумілі соціальні позиції.

Безумовно, майбутнє неорелігій залежить не тільки від демографічних чи соціальних факторів. До формування того простору, в якому функціонуватимуть неорелігії, прилучаються певні групи суперечностей. Чи не найбільш глобальною та істотною може стати цивілізаційна своєрідність Сходу і Заходу, який останніми роками активно імплементує східні цінності. Останні акумулюються не тільки в культурі мовах, але й в релігіях. Крім появи якихось нових рис, пов'язаних із Сходом, в ритуалах чи діяльності неорелігій, крім банальної моди на східне, на незвичну екзотику, синкретизовані форми новітньої релігійності пропонують нову світоглядну реальність, нову матрицю, що може змінити загальну духовну атмосферу в суспільстві. При цьому нові релігії не є конкурентами традиційним, вони не здатні з ними змагатися в силу своєї нечисельності, але сприятимуть розмиванню стійких догматичних уявлень про надприродне, всесвіт, людину, взаємини між ними.

Немаловажними для перспектив НРР, які не є українським явищем (крім язичників), видається реакція на національні процеси, ставлення неорелігій до етнонаціонального. В цілому, будучи позаетнічними, а інколи й антиетнічними, що суперечить поширеній українській ментальності, в умовах відновленої актуалізації етнічного фактору посилюватиме в очах українців чужість цього явища. Хоча ситуація дещо змінюється: все менше таких нових рухів, які в ситуації національного відродження хотіли б набути репутації неукраїнського руху, маргіналізуватися, не списавшись в місцевий контекст.

Слаба соціальна інтеграція суспільства сприяла безконтрольному поширенню різних НРР і в той же самий час призвела до певної сектантизації та сепаратизації неорелігійних течій. Останні виявилися безсилими відстоювати свої інтереси як релігійних меншин. Релігійна свобода, право людини вільно сповідувати будь-яку або не сповідувати ніякої релігії не є незворотними, духовна стабільність, міцність і єдність соціальної системи, в якій діють рівноправно різні релігії не закарбовані на вічно. Розгойдують ситуацію важко досягнутого балансу антисектантські організації, які дезінтегрують суспільство за релігійною ознакою, конфесійною належністю.

Не обговорюємо тут важливість і впливовість на майбутнє неорелігій загальнополітичної ситуації в країні, характеру державно-церковних відносин, особливостей політики держави в сфері релігій, зокрема законодавства, яке регулює цю сферу і виписує правові межі існування релігійних явищ і конкретних суб'єктів у житті країни. Спостерігаючи за розвитком законодавчої бази з 1991 року, коли був прийнятий в цілому ліберальний Закон про свободу совісті та релігійні організації, наступні законодавчі ініціативи відрізнялися певним ужостченням щодо нових релігій (поправка про місіонерську діяльність, альтернативну службу, норма кількості людей, необхідних для реєстрації релігійної громади тощо). Неодноразові спроби внести зміни в існуюче законодавство чи загалом цілковито змінити останнє характеризуються поправлінням депутатського

корпусу. В проекті нового Закону, підготовленого Міністерством юстиції України в 2007 році, передбачена, як захисна міра від впливу НРР на українське суспільство, державна комплексна експертиза не тільки установчих документів, але й діяльності новітніх релігій. Є всі підстави очікувати в майбутньому дискримінації релігійних меншин в українському законодавстві, яке спиратиметься на громадську думку щодо НРР, оцінка яких з нейтральних умовисновків трансформувалася на переважно негативне ставлення. Зрозуміло, що це ускладнить існування нових релігій в українських реаліях, опосередковано відіграючи стримуючий ефект на реєстрацію нових організацій і на збільшення кількості їх послідовників. Не важко спрогнозувати, що безправність і переслідування за нетрадиційні релігійні погляди, а навіть утиски можуть стати реальним фактом. І не тільки з боку конкуруючих історичних церков, та й з боку громадських організацій на кшталт антисектантського центру «Діалог», який останнім часом лише активізував свою діяльність. Так, цей московський центр начолі з О.Дворкіним проводить на території України серію антисектантських конференцій, ініціює низку конфліктів між новими течіями і місцевою владою, організовує показові судові процеси, направлені проти нових релігійних течій.

Керуючись таким законодавством, державні політики сформулюють і відповідну несхвальну політику держави, підкріплену підтримкою громадських інституцій, інших церков щодо нових релігій. Гадаємо, що в наступні роки розгортання нових течій будуть проходити в дещо складніших умовах, ніж в попередні роки. На перших порах ні суспільство, ні державні органи, ні громадська думка не були настроєні проти нових течій. Тепер суспільство більш обізнане (хоч і однобічно) лише з негативною оцінкою неорелігій. Тому відчуватиметься супротив поширенню новітніх течій з боку державних, церковних та частини громадських структур. На зміну їх індіферентизму щодо нових релігій приходитиме негативізм. Він все більше виявлятиметься і в ЗМІ. Суспільство у своєму ставленні до нетрадиційної релігійності в цілому "правіє". Все частіше держава стає на шлях деяких відкритих (наприклад, зволікання з реєстрацією релігійних громад, дозволом на будівництво ними своїх культових споруд, відмови у в'їзді представникам певних релігійних організацій та закордонним місіонерам) і завуальованих заборон діяльності новітніх течій, чим порушує і законодавство українське й міжнародне, і демократичні права громадян.

Українське суспільство має підстави для незадоволення діяльністю тих релігійних течій, які не враховують історичну релігійну традицію українців, в непритаманній українській ментальності силовій формі нав'язують те чи інше вчення, вважають цінності своєї конфесії далеко вищими (а то й єдинодопустимими) за традиційно українські, безпардонно й примітивно проводять місіонерську роботу, не поважають українську мову тощо. Ясно, що і у нових течій до нашого суспільства є багато претензій. Серед тих, з якими найчастіше приходиться зустрічатися неовіруючим в Україні, слід

назвати певну ворожість й упередженість людей щодо НРР, невиконання державою конституційних і законодавчих норм з свободи совісті, необґрунтовані обмеження з боку держави пропаганди неотечіями своїх релігійних знань тощо. Хочеться сподіватися, що означені протиріччя будуть подолані і не стільки шляхом заборон, протестів, протистоянь, скільки через діалог, спільну працю над розв'язанням різноманітних, насамперед міжконфесійних і міжрелігійних проблем в Україні.

Є речі, які піддаються прогнозу. Але є форс-мажорні обставини, наприклад поява того чи іншого релігійного лідера, харизматичного проповідника, живого втілення надлюдських можливостей, обожнену людину та іншого, що призведе до виникнення непередбачуваних об'єктивними законами науки явищ. Але те, що з'явиться як абсолютно нове, прагнутиме віднайти собі місце в духовній структурі суспільства, зберегти стабільність існуючої системи, забезпечити релігійну збалансованість світу, що досягатиметься взаємодією протилежних тенденцій: від елітизації до популізації релігійних рухів, від їх містифікації до сайєнтологізації, від ритуалізації до теологізації.

Від поведінки послідовників нових течій сьогодні значною мірою залежить їхнє майбутнє. Виходячи із природного багатоманіття і сучасної різнотиповості НРР, можна передбачати декілька моделей або стратегій їх розвитку, які вкладаються із усією варіативністю останніх у дві основні лінії їх поведінки і діяльності: ізоляціоністська й адаптативна. Перша стратегія, що базована на неприйнятті, відкиданні цінностей сучасного секуляризованого світу, нагадує за своїми формами і методами «релігійну революцію» (за П.Бергером), наслідком якої буде створення релігійної субкультури інституалізованої чи неінституалізованої, але яка прагнутиме до інституалізації. НРР все більше орієнтуватимуться на практичну корисність й результативність. Тому вони мають бути дієвими і тотальними. Цим шляхом вже ідуть багато неорелігійних утворень, які розвиваються в межах консервативних і фундаменталістських парадигм. В даному випадку неможлива «віра без належності», а тим більше «належність без віри» (Г.Деві). Із-за своєї нечисельності НРР не здатні будуть продемонструвати протест чи боротьбу проти історичних релігій і конфесій, в тому числі й в Україні. Своє невдоволення вони зафіксують ігноруванням суспільства, створенням квазі-підсуспільств в рамках своїх релігійних об'єднань.

Друга стратегія – стратегія «пристосування до секулярності» (П.Бергер) – мала б забезпечити можливість НРР вижити в складних умовах сучасних суспільно-релігійних і міжрелігійних відносин. Це стосуватиметься тих НР, які відносно давно існують в Україні і мають певну підтримку, негласну симпатію або нейтральність щодо себе з боку суспільства та влади. Ця стратегія, що домінувала у другій половині ХХ ст. в політиці більшості церков та релігійних організацій, зрештою, на думку більшості експертів, зазнала поразки. Але Україна ще не пройшла свого історичного шляху в цій

еволюції, тому адаптаційна стратегія буде активно використовуватися НРР доти, доки ця політика приносить користь таким релігіям.

Якщо ж НРР зазнають нападу та агресивної критики, вони скоріше підуть в опозицію до соціуму, втомившись доводити йому свою світоглядну нешкідливість, соціальну корисність, навіть український патріотизм. Суспільство вже розділило всі НРР на ті, які можуть існувати в Україні, і ті, які є небезпечними для її духовного і національного розвитку. Свобода віросповідання все більше залежатиме не від законів, які регулюють цю сферу суспільних відносин, а від тих, хто їх інтерпретуватиме і застосовуватиме на практиці, від орієнтацій носіїв спільнотної думки, від суб'єктивних преференцій лідерів держави, на що впливає позиція звичайних віруючих, кліру, наукових і громадських інституцій як антисектантського, так й об'єктивно-наукового спрямування.

Виокремлення двох стратегій функціонування НР в Україні не означає, що не виникатимуть якісь інші моделі, зокрема й суспільно небезпечні, які враховуватимуть безліч обставин, зокрема ступінь загальної релігійності суспільства, характер державно-конфесійних відносин, рівень релігійної свободи, тенденції внутрішнього розвитку самих релігій, зокрема нових, співвідношення «зрілої» і «незрілої» релігійності (Г.Олпорт), тісно пов'язаних із так званою дорослою чи дитячою релігійністю (не за віком, а за внутрішніми сутнісними характеристиками). Чим скоріше НРР здолають стадію «незрілої» і перейдуть до «зрілої» релігійності, тим ефективніше вони набуватимуть ознак терпимого, а може й співчутливого ставлення до інших релігій та їх носіїв, характеризуватимуться високою вимогливістю до свого віровчення і поведінки, соціальною відповідальністю і солідарністю.

Таким чином, бурхливе духовне підняття, яке пережила Україна на початку 90-х рр. м. ст., причинилося до творення прогресивської концепції неухильного відродження суспільної та індивідуальної національної свідомості, зростання духовності народу, його релігійності. Прогнозування покликане подолати своєрідну ейфорію лінійно-поступального бачення розвитку подій в релігійній сфері, вказавши не тільки на можливість, але й реальність альтернативних тенденцій, на реванш консерватизму і фундаменталізму в релігійному житті, коли такі очевидні переваги національної чи державної доцільності буксують в нетрях канонічності і надмірної ортодоксальності, коли прагматичні реформаторські кроки щодо оптимізації міжцерковних і державно-церковних відносин в кращому випадку ігноруються, а в гіршому – блокуються самими ж ідеологами модернізації, коли все сприймається в штики, навіть мізерні порухи до порозуміння, оскільки раціональні аргументи вже не сприймаються і вводяться ірраціональні, оскільки всі вже перевантажені всенациональною корисністю і державною необхідністю. Здавалося, що до такого всіма очікуваного об'єднання православ'я один крок, але «додавити» ситуацію не вдалося, навіть Президенту України.

Пророковане тотальне панування нової нетрадиційної релігійності на фоні суцільного занепаду історичних церков і при постійних попереджувальних меседжах щодо небезпеки нетрадиційних і нових вірувань не збулося, а останні, досягнувши свого кількісного піку в середині 90-х років м.ст., з часом почали навіть спадати. Не кращі часи зараз переживають громади неорелігійного спрямування та їх члени. Приток нових вірян до НРР дуже повільний, оскільки виявилось, що бути послідовником не пануючої релігії в Україні не так просто, незважаючи на всі законодавчі гарантії свободи совісті та віросповідань. І повального захоплення новими релігіями не сталося не тому, що активізувалися антисектантські організації в Україні (вони заявили про себе як інституалізований рух лише в останні 3-4 роки), а тенденція до пригальмування поширення НРТ відзначається з кінця 90-х років ХХ ст. Основна причина в тому, що нові течії – генетично, ментально, культурно не укорінені в житті нашого народу, вони виступають і досі як чужеродний феномен, який ґрунтується не на українській матриці, не на українських звичаях, не на українській мові. Він несе в собі інакшість, навіть чужість, яку не хочеться опановувати, навіть знайомитися. За ці роки втрапилася цікавість до іншого, ненашого, ця інакшість навіть почала дратувати, оскільки хочеться знайомого, спокійного, впевненого, провіреного, усталізованого. Хвиля експериментування в духовній сфері зійшла нанівець, суспільство досить обережно ставиться навіть до незначних реформацій традиційних течій і церков. Все більше людей схиляється до традиційних форм релігійності, сприймаючи поодинокі зацікавлення модерністськими формами релігійності як дань недосвіченості молодості, як духовна нерозвинутість і релігійна безкультність.

Релігійне життя є сферою циклічної, а не лінійної динаміки. Зміни циклів пов'язуються з генераційними (поколінневими) зсувами, приблизно кожні 30 років. І це чітко прослідковується на домінантних настроях, більш ліберального чи більш консервативного штибу, різних поколінь в протестантських церквах. Так, зараз молодь (до 30 років) виявляється більш ортодоксальною, ніж їхні батьки (50-60-річні), а ті, в свою чергу, є більш прогресивними, ніж діди нинішньої молоді, які зазнали переслідувань за віру, а тому не йдуть на жодний компроміс з владою чи державою. Черговий цикл поки що не завершився, початок якого справедливо пов'язують із 1986 роком, початком Горбачовської перебудови. Але 2/3 шляху вже пройдено, тому можна очікувати, що десь через десять років ми будемо відзначати інші тенденції і розвитку історичних протестантських громад.

Це ж стосується і НРР. Друге покоління послідовників неорелігій ще тільки на підході, поки що політику взаємин із суспільством і державою визначає перше покоління – неофіти, які обрали віру на межі 80-90-х рр. м.ст. Ця проблема вивчалася на Заході на прикладі багатьох неорелігійних рухів, в результаті було засвідчено падіння інтересу другого покоління до духовних справ своїх батьків. І тільки зараз ледь-ледь починається відродження інтересу, а то й навіть повернення, правда не повсемірно, до дідівської віри.

Але ж, крім цього великого циклу, всередині нього самого існують ще й малі цикли, які свідчать про пульсацію, розвиток в межах одного покоління і програмовану зміну настроїв внаслідок вікових змін – дорослішання, старіння, вмирання.

Крім того, не можна не враховувати наявність якихось неординарних подій. Часто те, що в нормальних умовах виглядає як непорушне, стабільне, в ситуації форс-мажорній руйнується миттєво. Українське суспільство пережило шок, отримало культурологічну травму, багато людей і досі не оправилося від неї. Тому на такі соціальні, світоглядні катастрофи можуть бути зовсім непередбачувані реакції.

В надрах нашої культури назрівають певні настрої, які реактивно пов'язані із хвилею хаосу, безсистемності, вседозволеності, втрати будь-яких гальм в сфері економіки, політики, людських відносин. Суспільна свідомість готова до бунту, до повстання. Вже зараз можемо вловити симптоми майбутнього бунту проти безпорядку, множинності думок, безвідповідальності. Суспільство саме відпрацює захисні механізми як природну реакцію на домінуючу тенденцію. А тотальне заборонство на існування нових релігій із такою знайомою «засторожливістю» і широкомасштабною боротьбою із зловредним явищем тільки зміцнить нові релігії в бажанні протистояти монополізму однієї ідеології, однієї точки зору. Тому не відомо, на чий млин ллється вода антисектантської істерії, оскільки сформувався певний баланс між традиційними і нетрадиційними релігіями, кожний зайняв свою нішу, народ переважно визначився, чому він не буде ходити чи то до нової, чи то до традиційної церкви.

Зрозуміло, що зміни в неорелігійному сегменті духовного життя України корелюватимуться загальними стратегічними прогнозами щодо всього релігійного ареалу, в т.ч. і українського. Не можна не погодитися із висновком А.Колодного, який писав: «Оскільки Україна не виявила себе в якихось складних богословських конструктах, але засвідчувала живучість християнства саме в формі його національного сприйняття всупереч спробам вихолостити з нього його сутність мертвечинною формою, на українських теренах не приживуться високоінтелектуальні форми новітньої релігійності. Українець не сприйме релігії, яка вимагатиме складної духовної та інтелектуальної роботи. Тобто, переважатимуть релігії серця, з живим сприйняттям віри, в образних і художніх формах, з піснями і танцями. Строгі інтелектуальні конструкти не в пошані, не мають майбутнього, навіть враховуючи інтелектуальний прогрес людства, в т.ч. й українців. Їм потрібна віддушину, відпочинок, розслаблення, а не напруга» (Колодний А. Християнство доби постмодерну. – К., 2003. – С.18).

Разом з тим, на фоні відсутності якихось явних перспектив для інтелектуалізованих форм неорелігійності в її християнських, а особливо нехристиянських напрямках, надзвичайно активізуються неохристияни, які будуть прагнути до евангелізаційного оновлення, оживлення християнства, відмежування від «стандартів, богословських установок і обрядових форм».

Неохристияни будуть критикувати, але обережно, ті «застереження від якихось змін від представників наявних в ній традиційних релігійних систем», «заклики до держави використати ледь не силу, щоб зберегти усталені віками релігійні форми», що для них виглядає явним анахронізмом. Тому треба чекати релігійної творчості, натхнення, спростування відомих істин. Це християнство буде не канонічним, а вільним, де цінуватимуться не колективні традиції, спільнотна істина, а індивідуальний досвід, персональна харизма (Див.: Там само. – С.22).

Таким чином, нові релігійні явища завжди будуть обов'язковим елементом духовного розвитку людства. Вони свідчатимуть про вітальність релігії, про її злети і падіння, про епохи її відродження і періоди глибоких криз чи катастроф. Тому наявність в релігійному житті світу та України неорелігій є закономірною, навіть необхідною ознакою релігієгенезу. Без сумніву, окремі релігійні напрямки можуть зникати, трансформуватися, перероджуватися, з'єднуватися, але як феномен НРР завжди будуть супроводжувати існування людини, народів, держав, церков.

7. НЕОЯЗИЧНИЦТВО-РІДНОВІРСТВО У СВОЇЙ СУТІ І ПЕРСПЕКТИВАХ

Язичництво відроджується. Останніми роками все частіше згадується феномен язичництва у зв'язку із спробами в той чи інший спосіб відродити його, зробити масовим релігійним феноменом. Оскільки воно у нас постає як відроджуваний неорелігійний феномен, а не як збережене у незмінному вигляді питоменне явище первісних вірувань, то його розглядають як неоязичництво. Воно з'явилося і поширилося в багатьох країнах, а тому є вже світовим феноменом. Неоязичники часто збираються на свої форуми, мають своє міжнародне об'єднання, навіть рідняться між собою. Так, волхвиня української Рідної Віри вийшла заміж за лідера російських нео язичників.

Чим зумовлена поява цього різновиду неорелігії? Я назвав би тут декілька основних чинників. По-перше, відбувається повернення людини до природи після усвідомлення того, що вона мстить людині за бездумні наміри повністю підпорядковувати її собі, не рахуючись із природними закономірностями і її можливостями. По-друге, маємо нині своєрідний супротив глобалізації, який виявляється в прагненнях багатьох народів зберегти свою національну ідентичність або відродити її після краху ряду імперій. По-третє, традиційні історичні релігії переживають кризу, не спрацьовує їх прагнення стати над націями. Не збуваються їхні обіцянки і прогнози, зокрема обіцянка Ісуса Христа ще за час життя його покоління прийти для спасіння людства. То ж з'являються пошуки заступництва в позаісторичних релігіях, вірніше – у відроджених власних давніх віруваннях